

NO CENTENARIO DO PARTIDO COMUNISTA NO GROVE

Por: Antón Mascato

Non existe no Grove un arquivo histórico político que mereza ser chamado dese xeito, non sendo a recollida de material que fan persoas moi concretas. Carencias e dificultades que nos imposibilitan termos unha mais completa panorámica do que demos en chamar “A resistencia comunista no Grove”¹ moito mais importante, de maior fondura, que a que acadamos a documentar coa escasa bagaxe de escritos, textos, obras ou documentos aos que tivemos acceso para tentarmos unha mínima achega á importante función que os homes e mulleres do Grove, integrados no Partido Comunista, deron de si no combate ao franquismo negador das ideas de xustiza, de progreso e da liberdade de actuación política, sindical e cultural.

Aos poucos imos coñecendo datos arredor da constitución do Partido Comunista no Grove, na comarca do Salnés, na Ría de Arousa e na Provincia de Pontevedra, e concretamente na cidade capital da provincia, da que organicamente dependía o Radio e as células organizativas do PC que afectaba á militancia grovense.

Dende 1939 en diante, vai ser esta a gran forza política na resistencia ao franquismo, actuando dende a clandestinidade. Un partido que se dota de fortes medidas internas de protección para non ser desarticulado; actuando con lóxico segredo, movéndose na mais absoluta discreción e protexéndose das inxerencias externas que dende as redes represivas do Estado, Policía secreta e Brigada político social, procuraban infiltrarse nesta organización para acabar con ela tendo información interna das súas actividades, campañas e militancia. E tentando detectar posibles “delatores de comenencia” que tanto dano fixeron nas fileiras da militancia do PC.

Un traballo de recente publicación, Os anos do silencio. Represión e resistencia na Provincia de Pontevedra (1936-1951)², do que é autor o prestixioso historiador Xosé Álvarez Castro, dedícalle un interesante capítulo ao “Partido Comunista en Pontevedra”. Deste traballo destaca non só a investigación feita polo seu autor, senón o feito de non deixarse levar polas fontes do propio Partido Comunista, que en rigor deben ser confrontadas con outras que non sexan emanacións interesadas, partidistas, ou resultantes da necesidade de faceren dos feitos históricos simple propaganda. Ao traballo mencionado referirémonos a seguir. Como teremos en conta outra obra fundamental para comprendermos a fundación e traxectoria do Partido Comunista de España ao que lle dedicou os seus labores de investigador o profesor de Historia, Víctor Manuel Santidrián Arias, publicados co título Historia do PCE en Galicia (1920-1968). Destacamos estes dous traballos, sobre outros posibles, e completamos as procuras documentais no Arquivo Histórico do PCE, con sede en Madrid, centro documental imprescindible para o acceso a documentación de veciños do Grove, militantes comunistas, como José Ángel Fernández Meis, Ramón Garrido ou José Conde Galiñanes.

José Ángel Fernández Meis

León Carreró Mestre, nome na clandestinidade de Ramón Garrido

¹ MASCATO, A. *A resistencias comunista no Grove*. Ed. Lobisome, O Grove, 2022

² ÁLVAREZ CASTRO, X. *Represión e resistencia na Provincia de Pontevedra (1936-1951)*. Ed. Xerais, Vigo, 2022

No Grove o PCE non tiña unha presenza significativa antes da Guerra, como podemos deducir do baleirado documental do Arquivo Histórico do PCE, ou do traballo que ten realizado Santidrián Arias, para a súa tese de doutoramento sobre o PCE en Galicia. Nese traballo académico, publicado na colección Documentos de Edicións do Castro³, o historiador Santidrián, desvela que en xuño de 1933 o PCE estaba facendo “traballos de organización no Grove”; que a Federación Cultural Deportiva Obrera de España, en 1934, tiña unha federación local entre nós; e que entre os Sindicatos que apoian a Conferencia de Unidade Sindical celebrada en 1932, “está o Sindicato de Oficios Varios do Grove” (autónomo, procedente da CNT). Malia a mínima información existente sobre O Grove no Arquivo Histórico do PCE é abondo para sabermos que existía algunha célula comunista en fase de organización, que tiñan actividades socio culturais e deportivas e que apoiaban a unidade sindical, precisamente unha das características de “La Fraternidad”, onde convivían (non sempre en harmonía) anarquistas e comunistas, con socialistas, republicanos e nacionalistas, o que favoreceu o trunfo das candidaturas da Frente Popular en 1936.

O que non nos din estas fontes é nada arredor da fundación do PC no Grove, imos cando menos ofrecer algúns datos que nos achegan a ese feito. Serán uns aínda moi novos militantes das Xuventudes Socialistas, os irmáns Manuel e Luís Moldes Bea, fillos do líder agrarista da Sociedade Agrícola de San Martiño do Grove, o ferreiro José Moldes Garrido, os organizadores das primeiras accións de tendencia socialista. Actúan no seo do Casino Republicano Radical, que en realidade era o refuxio dos elementos anti republicanos, seguidores das directrices da ditadura de Primo de Rivera (1923-1930), cando en 1931 se proclama a II República e teñen que acatar a nova orde constitucional republicana.

Nas Actas desta organización recreativa, en realidade o brazo social do dereitista Partido Republicano Radical, poden lerse varias das actividades desenvolvidas polo grupo de activistas xuvenís que acúan da man do que vai ser o primeiro secretario do Partido Comunista na organización local: Constanse Silva Torres. Eles son o núcleo fundacional do que será o Partido Comunista que actúa nese Casino programando actividades para as que non lle dan permiso, agochándoas con outras finalidades, polo que serán apercibidos, e logo expulsados “por organizaren sen permiso actos políticos de carácter revolucionario”. Facendo o traslado desas actividades ao Sindicato de Oficios Varios “La Fraternidad”. A sede do Partido Republicano Radical estaba no “Salón Novedades”, na actual rúa Xaime Solá; a do Sindicato de Oficios Varios a dous centos metros de distancia, na que antes foi o local da Sociedade Agrícola, coñecida como A Casa do Pobo, entre as rúas Escura e Principal. Para mais información arredor do Centro Republicano e Partido Radical, ou do Sindicato de Oficios Varios, pode consultarse a obra Atila no Grove. Crónica política e Memoria do Masacre (1923-1948)⁴.

Luís Moldes Bea soldado de enxeñeiros, en 1933

3 SANTIDRIÁN ARIAS, V.M. *O Partido Comunista de España en Galicia 1920-1968*. Edicións do Castro, Sada, 2008

4 MASCATO, A. *Atila no Grove. Crónica política e Memoria do Masacre (1923-1948)*. 2ª edición. Edicións Positivas, Santiago, 2020.

Constante Silva Torres, o irmán do músico e zapateiro Pepe Silva, vai ser na súa condición de secretario local, un dos candidatos do PCE nas eleccións xerais de 1933 por Pontevedra, celebradas o 19 de novembro, comicios que gañan as dereitas e que serán a orixe do Bienio Negro. Mentres, os irmáns Moldes Bea, inician as conversas con outros colectivos de mocidades na provincia para integrárense no que serán as Xuventudes Socialistas Unificadas (coas Xuventudes Comunistas, en 1936). O Partido Comunista comezara o seu proceso de integrar militancia cenetista, anarquistas, que eran maioritarios no sindicalismo mariñeiro, hexemónico no Sindicato de Oficios Varios.

Coa complicidade dos principais cadros do Partido Galeguista do Grove, en correspondencia ao pacto de implicación dos dirixentes comunistas na campaña favorable ao voto en favor do Estatuto de Autonomía para Galicia de 1936, e o envolvimento dos galeguistas na Frente Popular que gaña as xerais de febreiro de 1936, e aínda tendo moi pouco tempo entre esa campaña e a estatutaria dos meses de abril, maio e xuño de 1936 e a sublevación militar de xullo dese ano, os lazos de solidariedade tecidos entre ambas organizacións van perdurar nos anos seguintes ao golpe de estado que ocasiona a guerra de 1936-1939, o que terá a xenuína expresión local na alianza tecida entre Manuel Lueiro e Francisco García Moldes para faceren política e cultura na organización Minerva, que repón a obra “O señor Feudal” no Teatro Besada en 1948.

Sen datos completos da militancia comunista deses primeiros anos resulta aventurado asegurar quen era membro dalgunha das células do Partido, cando menos antes da sublevación dos militares, mais si temos certeza de que entre outros e outras eran membros do Partido Comunista: Constante Silva Torres, Daniel Domínguez Iglesias, José Dadín Novas, Ramón Garrido Vidal, Manuel e Luis Moldes Bea, Antonio Caamaño García, Marcelino Soutullo Domínguez, Antonio Rey Domínguez, Servando Domínguez Boullosa, José Ángel Fernández Meis, José Conde Galiñanes, Natalia Dadín Novas, Francisco Iglesias Bea e Perfecto Allo Sabor, entre outros e outras.

Mais non foi antes da guerra de 1936-1939 cando ten o seu desenvolvemento esta organización rexida por comités locais, comarcais e rexionais, senón despois de 1944, vexamos a referencia que Xosé Álvarez fai ao comité local do Grove na súa obra xa mencionada:

En 1946, ou 1947, o comité local do Grove pasa a ser comité comarcal e empezan a constituírense comités locais en Cambados (Ramón Galiñanes Barros responsable, e Francisco Magariños Granda), e Vilalonga (no ano 1946, é o responsable José Trelles Piñeiro). Como dixemos, os do Grove había tempo que deixaran de ter contacto con Vigo e agora facíano con Pontevedra; as reunións eran no bar Naveiro. Entre os compoñentes atopamos a Manuel Domínguez Naveiro (dono do bar Naveiro), Antonio Camaño García, Marcelino Soutullo Domínguez, Antonio Garrido Vidal (responsable das XSU), Leonardo Romero Lorenzo (responsable de captación), Juan Caneda Díaz, José Varela Oubiña e Antonio Rey Domínguez.

Sinala esa cita un número xa importante de militancia comunista grovense e achega o dato de que o comité local pasa a ser considerado como comité comarcal. Varios dos mencionados por Álvarez Castro serán detidos na redada policial da represión contra o PC en 1948, xunto con outros (tamén militantes) que non aparecen nesa cita como Daniel Domínguez Iglesias ou Antonio Galiñanes Fernández. Efectivamente foi o Bar Naveiro, no Corgo, moi frecuentado por mariñeiros o lugar onde tiñan as xuntanzas os militantes comunistas, por selo tamén o seu dono.

Sabemos, pois, que o PCE dende 1942 vai reorganizándose no Grove aos poucos, con enlaces na cidade de Pontevedra, da que dependía organicamente. Irmáns pequenos dos militantes represaliados polos sucesos de 1936, novos e vellos afiliados conforman algunhas das células comunistas. Entre os militantes do Partido Comunista non citados no texto de Álvarez Castro, cóntase a Francisco Lores Soutullo (XSU), Ramón Garrido Vidal (actuando en Francia); Serafin Romero Lorenzo; José María Álvarez, Manuel Barral Otero, Constante e José Silva Torres; Antonio Caneda Pérez, Manuel Lueiro Rey; José Otero Lores, Francisco Otero Lores, Juan Naveiro Prol, Antonio Devesa Álvarez, Manuel Torres, Manuel Otero Barral, Francisco Álvarez Portela, José Cacabelos, e Pepe Besada Álvarez, entre outros. Na estrutura organizativa do PCE, no Grove de 1946, ocupan os principais cargos orgánicos Antonio Garrido Vidal, Tucho Garrido; e Antonio Rey Domínguez.

Mais será José Ángel Fernández Meis quen ocupe un lugar central na reorganización das diferentes células comunistas, non só no Grove, en toda a Ría de Arousa da que será o responsable de organización dende que é captado polo Partido Comunista nos cárceres polos que pasou, ata o seu derradeiro presidio nas minas de Fontao, en Silleda, onde o PC lle encomenda no ano 1943 esa función de restauración comunista na comarca de Arousa, dende a punta de Aguiño, en Ribeira á de San Vicente do Grove, un territorio que coñece ben xa que foi mariñeiro con traballo en todo o mar de Arousa. A finais do

ano 1946 ten que fuxir porque sabe polo propio partido que está a punto de ser detido e abandona a comarca para dirixirse ao norte de Euskadi, onde continuará a súa militancia clandestina.

Dende 1946 e ata setembro de 1948 a brigada político-social, a policía secreta, con base no goberno civil de Pontevedra, fai un seguimento intenso dos principais dirixentes provinciais e os seus enlaces co comité central; dese xeito, localidade por localidade, van conseguir moitos nomes dos responsables locais e os seus domicilios, lugares de encontro, actividades... Cando teñen o que cren ser a rede provincial do partido identificada proceden a organizar unha amplísima redada na que caen varias ducias de militantes entre agosto e setembro de 1948. Estas detencións, declaracións en comisaría con torturas incluídas, van dar lugar a unha macro causa, na que son xulgados dunha atacada, sen as mínimas garantías xurídicas, e coa fórmula de consello de guerra en axuízamento sumarísimo setenta e un militantes comunistas, dos que nove son naturais ou veciños do Grove: Antonio Garrido Vidal; Antonio Rey Domínguez; Daniel Domínguez Iglesias; Manuel Domínguez Naveiro; Antonio Camaño García; Marcelino Soutullo Domínguez; Leonardo Romero Lorenzo; Antonio Galiñanes Fernández; José Trelles Piñeiro (e sesenta e dous máis)⁵.

O Partido Comunista de España, a súa estrutura provincial e o seu comité local, quedaba debilitado durante uns anos. Varios dos condenados cumpriron a pena no cárcere de El Dueso en Santoña, caso de Antonio, Tucho, Garrido; Daniel Domínguez ou Antonio Rey, onde conviviron con moitos presos políticos do seu tempo como o dirixente sindical Marcelino Camacho. Non recuperaron a liberdade ata 1951, mentres que outros con penas de menor duración, cumpriron no cárcere provincial de Pontevedra, como Antonio Galiñanes, Leonardo Romero, Manuel Domínguez Naveiro, Marcelino Soutullo, José Trelles ou Antonio Camaño. Todos eles, cando saíron en liberdade vixiada, tiveron que pasar meses asinando cada quince días no Libro de Presentación de Penados⁶ no xulgado do Grove. O destino levou a cada un deles por unha deriva diferente, sendo varios os que procuraron vida lonxe, en canto puideron optar ao pasaporte; foi o caso de Antonio Galiñanes, que chegou a marchar ao Brasil; retornando uns anos máis tarde, ou Leonardo Romero e Antonio Camaño que optaron por Bos Aires, sabedores de que estaban marcados polos seus antecedentes políticos. Outros como Manuel Barral Otero, tamén militante do PC, libra desta acción represiva porque se enfronta nun careo en comisaría á declaración de Antonio Camaño, obtida como resultado de tortura, o que acelera nel a necesidade de marchar tamén rumbo ao exilio de Bos Aires. Con todo nin a tortura, a represión, nin os sonhos afogados, conseguiron modificar a vontade férrea dos vellos militantes da esquerda comunista, que en xeral non renunciaron ás súas ideas, malia o alto prezo que pagaron por mantelas vivas.

Manuel Lueiro Rey, 1989

⁵ Aínda que no documento aparece o topónimo do Grove na súa versión deturpada, decidimos ofrecer nel a correcta forma patrimonial galega: O Grove, para non axudar nesa insensata e irracional castellanización toponímica. O resto do documento mantén a versión orixinal.

⁶ Ver Libro de presentación de penados. Años 1945 a 1954. Xulgado do Grove